

STANOWISKO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI W SPRAWIE ZAŁOŻEŃ AKSJOLOGICZNYCH NOWEJ KONSTYTUCJI

1. WARTOŚCI PODSTAWOWE W KONSTYTUCJI

„Constitutio” oznacza „urządzenie”; konstytucja państwa to urządzenie tegoż. Trudno sobie wyobrazić, aby owo „urządzenie” mogło następować w aksjologicznej próżni. Co więcej, jego punktem wyjścia powinna być myśl o ochronie wartości ważnych dla człowieka i wspólnot ludzkich, a celem realizacja tych wartości.

Papież Jan Paweł II w swoim przemówieniu wygłoszonym na posiedzeniu Zgromadzenia Ogólnego ONZ w 1979 r. wyłożył, jakie powinno być generalne odniesienie etyczne działań politycznych. Zwracając się do obecnych powiedział: „Jesteście przedstawicielami ludzi i ludów na dzisiejszym etapie historii, a zarazem na określonym etapie historii całej ludzkości, mających własną osobowość i godność ludzką, własną kulturę, własne doświadczenie i dążenia, własne cierpienia i własne zdrowie i słuszną nadzieję na przyszłość. W tym odniesieniu posiada właściwą sobie rację bytu cała działalność polityczna wewnątrzpaństwowa czy międzynarodowa, która w ostatecznej analizie – jest «z człowieka», «przez człowieka» i «dla człowieka». Jeśli działalność ta odrywa się od tej fundamentalnej zależności i od tej fundamentalnej celowości, jeśli staje się poniekąd celem dla siebie, traci także właściwą sobie rację bytu. Co więcej, może stać się nawet źródłem swoistej alienacji. Może stać się obca człowiekowi, może popaść w antynomię z samym człowiekiem”.

Stosunek między jednostką a państwem ma fundamentalne znaczenie dla życia i rozwoju każdej osoby, jak i całej zbiorowości. Wartością pierwotną w tej relacji jest człowiek, a państwo, podobnie jak i inne instytucje mają tworzyć ramy dla spełnienia przez człowieka jego przymiotów, realizacji jego przyrodzonych praw. Ów wtórny wobec osoby ludzkiej charakter instytucji życia zbiorowego nie przeczy temu, że są one niezbędne dla pomyślności jednostki i w tym sensie same stanowią wartości wymagające ochrony. Tak jak interes jednostki winien być kojarzony z interesem wspólnot i ogółu, tak prawa człowieka wobec państwa powinny znajdować swoje dopełnienie w ludzkich powinnościach wobec wspólnot.

Uważamy również za konieczne przywołanie w tekście konstytucji wartości najcenniejszych dla narodu polskiego, wartości współtworzących jego historię i los, wartości ściśle związanych z dziejami ewangelizacji społeczeństwa. Takie wartości, jak umiłowanie wolności, gotowość do poświęceń w imię jej zachowania i obrony, honor, tolerancja, solidarność społeczna i narodowa są nie tylko elementem naszej tradycji narodowej i spoiwem dla jej tożsamości, ale wchodzi także do skarbcza kultury europejskiej. Dlatego też ten obowiązek ustawodawcy ma poza względami prawnymi, również wymiar moralny.

Jesteśmy także przekonani o tym, iż nadszedł czas odrzucenia ugruntowanego niestety w świadomości społecznej błędnego i szkodliwego uproszczenia, w myśl którego laickość państwa przedstawiana jest jako zasadnicza i niemalże jedyna gwarancja wolności i równouprawnienia obywateli. Uważamy, iż charakterystykę państwa w całości wyczerpuje określenie go jako prawnej struktury służącej obywatelom i ich wspólnotom, co w konsekwencji uchyla potrzebę szczegółowego opisu jego przymiotów.

2. NORMATYWNY CHARAKTER KONSTYTUCJI

Podstawowym zadaniem ustawodawcy powinno być potwierdzenie w normach konstytucyjnych przyrodzonych i niezbywalnych praw: osoby, wspólnot ludzkich oraz wspólnoty obywateli państwa. Nauka Kościoła postrzega bowiem człowieka nie jako egoistyczną jednostkę, wolną od więzów społecznych. Uznaje, że człowiek może prawidłowo rozwijać swoją osobowość tylko we wspólnocie ludzkiej, która stwarza po temu warunki i wobec której ma wiążące się z tym powinności.

Konstytucja zatem powinna stanowić solidną podstawę dla całego systemu prawa, systemu którego istotę można przedstawić jako zbiór następujących relacji: prawa przyrodzone osób i wspólnot – prawa ustawowo „nabyte”, służące ochronie lub realizacji praw przyrodzonych – obowiązki państwa (jego organów), wspólnot, osób w sferze realizacji praw przyrodzonych innych podmiotów. Taka koncepcja konstytucji wymaga uwzględnienia istotnych założeń:

po pierwsze, granicą prawnej ochrony prawa przyrodzonego jest jedynie kolizja z innymi prawami przyrodzonymi lub z prawami przyrodzonymi innych osób i wspólnot;

po drugie, na państwie (jego właściwych organach) ciąży obowiązek *ustawowego* określenia – 1. granic prawnej ochrony praw przyrodzonych i mechanizmów ich uzgadniania, – 2. uszczegółowienia i pełnego uregulowania obowiązków państwa, wspólnot oraz osób w zakresie realizacji praw przyrodzonych innych podmiotów;

po trzecie, przepisy konstytucji powinny mieć charakter normatywny, a nie deklaratywny, tzn. postanowienia konstytucji potwierdzające prawa

przyrodzone wiążą wszystkie organy państwowe i są stosowane bezpośrednio – każdy, kto twierdzi, że zostały naruszone jego prawa przyrodzone, może wnieść odpowiednią skargę do sądu.

Ważnym zabiegiem legislacyjnym gwarantującym w wysokim stopniu charakter normatywny postanowień konstytucji byłoby również ścisłe powiązanie danego prawa przyrodzonego z odpowiednim obowiązkiem organów państwa lub innych podmiotów.

3. KATALOG PRAW PRZYRODZONYCH

Istotnym zagadnieniem jest przedstawienie w tekście konstytucji klarownej klasyfikacji praw przyrodzonych. Otóż wydaje się, iż prawa przyrodzone osoby powinny być zaprezentowane wedle następującego porządku odniesień: życie, zdrowie, godność, wolność myślenia, wolność działania oraz rozwój osobowości, natomiast prawa przyrodzone wspólnot ludzkich: byt, dobre imię, funkcjonowanie i rozwój wspólnoty.

O s o b a :

- prawo do życia od chwili poczęcia
- nietykalność osobista i bezpieczeństwo każdego człowieka
- prawo do dobrego imienia
- równość wobec prawa
- prawo do ochrony prawnej ze strony organów państwa (np. do obrony w postępowaniu karnym, ochrony sądowej w postępowaniu cywilnym, ochrony w postępowaniu administracyjnym)
- wolność sumienia i wyznań religijnych
- wolność wyrażania myśli, poglądów i uczuć
- wolność uzewnętrzniania i praktykowania obrzędów religijnych
- prawo do tożsamości i autonomii moralnej – niezbędnym korelatem tego zapisu powinny być zakazy rozpowszechniania treści niemoralnych i obraźliwych oraz określenie obowiązków państwa w tej dziedzinie
- prawo do pełnego uczestnictwa w kulturze swego narodu
- prawo do swobodnego poruszania się na terytorium państwa i do wyboru miejsca pobytu
- prawo swobodnego opuszczenia terytorium państwa
- prawo do własności i jego gwarancja
- prawo do podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej na równych prawach
- prawo do pracy
- wolność wyboru miejsca pracy
- prawo do rozwoju osobowości
- prawo rodziców do wychowywania swych dzieci zgodnie z ich prze-

konaniami, zwłaszcza prawo do pobierania przez ich dzieci nauki religii w szkole

- prawo do nauki

Wspólnoty ludzi: (rodzina, wspólnoty narodowe i etniczne, wyznaniowe, samorządowe, społeczne, polityczne, pracownicze)

- prawo wspólnoty do istnienia
- prawo każdej osoby do utworzenia wraz z innymi osobami wspólnoty
- prawo każdego do manifestowania swej przynależności do wspólnoty
- prawo wspólnoty do samoorganizacji
- prawo do samodzielnego zarządzania swoimi sprawami
- prawo wspólnoty do dobrego imienia
- prawo wspólnoty do zintegrowanego rozwoju

Wspólnota obywateli państwa:

- prawo do bezpieczeństwa zewnętrznego oraz wewnętrznego pokoju i ładu
- prawo każdego obywatela do uczestnictwa w decydowaniu o sprawach publicznych
- prawo do świadczeń publicznych na rzecz społeczeństwa ze strony osób i wspólnot
- prawo do zdrowego środowiska naturalnego
- prawo do wszechstronnego rozwoju społeczeństwa.

Przedstawiony wyżej katalog nie jest zamknięty, ponadto każdemu z tych praw odpowiada obowiązek organu państwa, wspólnoty lub osoby. Trzeba bowiem konsekwentnie unikać stosowania formy prawa podmiotowego wszędzie tam, gdzie ustanowienie egzekwowalnego prawa podmiotowego nie jest możliwe. Zwłaszcza poddawania ochronie pewnych wartości w formie prawa podmiotowego, kiedy nie jest to zasadne, jest szczególnie niebezpieczne. Podważa wiarę w walory konstytucji jako aktu prawnego w ogóle. Sugeruje obietnicę, która jest bez pokrycia.

4. PAŃSTWO A KOŚCIÓŁ KATOLICKI

Konstytucyjne uregulowanie stosunków między państwem a Kościołem katolickim winno zostać oparte na zasadach wzajemnego poszanowania, suwerenności i niezależności oraz zdrowego współdziałania dla dobra wspólnego, czyli tworzenia tych warunków życia społecznego, dzięki którym osoba, rodzina i zrzeszenie mogą pełniej i łatwiej osiągnąć swoją doskonałość. Podstawowe wartości, w imię których Kościół spełnia swoją misję, oraz zasadnicze cele realizowane przez państwo są w istocie swej komplementarne. Z tego punktu widzenia należy szczególnie mocno zaakcentować konieczność współdziałania państwa i Kościoła katolickiego, u podstaw którego leży do-

bro osoby, będącej w naszych warunkach w ogromnej większości członkiem obu tych wspólnot jednocześnie. Z tych też względów należy wyłączyć z konstytucji formułę o rozdziale Kościoła katolickiego od państwa. Budzi ona negatywne skojarzenia z okresu systemu totalitarnego, kiedy była wykorzystywana dla dominacji państwa nad Kościołem, ponadto jest nieprecyzyjna, może bowiem prowadzić do pominięcia tych wartości, o których piszemy. Konstytucja powinna uznać Kościół katolicki za osobę prawną prawa publicznego. Dlatego należy przywrócić systemowi prawa polskiego podział osób prawnych na osoby prawa publicznego i osoby prawa prywatnego.

Jednocześnie wyrażamy nadzieję, że w konstytucji znajdą swoje miejsce podobne uregulowania dotyczące współdziałania państwa z innymi, korzystającymi w pełni ze swobód religijnych Kościołami i związkami wyznaniowymi.

W innych podstawowych zagadnieniach z zakresu materii konstytucyjnej Episkopat Polski wyraził swoje stanowisko w memoriale z 1947 r. pt. *Katolickie postulaty konstytucyjne*.